

ANNA JAKUBOWICZ

POZIOM UMIEJĘTNOŚCI WYPOWIADANIA SIĘ DZIECI
SZEŚCIO- I SIEDMIOLETNICH

1. Formy aktywności i sytuacje sprzyjające rozwojowi języka
dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym

Aktywność językowa jest jedną z najważniejszych form aktywności człowieka. Dziecko nabywa tę aktywność w kontaktach z otoczeniem. U dzieci w wieku sześciu - siedmiu lat problem prawidłowego rozwoju mowy nabiera ogromnego znaczenia. Dlatego zaniedbywanie tego okresu ma często negatywne skutki w latach późniejszych.

Wypowiedzi słowne formułowane są zawsze w pewnych sytuacjach. Łączą się one z czynnościami poznawczymi bądź wykonawczymi, które podejmowane są przez podmiot lub też pozostają w związku z kontaktami społecznymi. Istotną sprawą jest rozpoznawanie rodzaju czynności dzieci i ocena sytuacji w jakich następuje werbalizacja, pod względem ich znaczenia dla kształtowania się mowy i skorelowanych z nią procesów poznawczych.

W miarę rozwoju wypowiedzi dzieci uwalniają się od bezpośrednich i sytuacyjnych uwarunkowań. Coraz częściej odnoszą się one do zdarzeń i czynności odległych czasowo, wyobrażeniowych lub zaplanowanych (2, s. 93-94).

S. Kowalski jest zdania, że ewolucja mowy i myślenia u dziecka przechodzi trzy zasadnicze fazy: sytuacyjną, konkretno-wyobrażeniową i abstrakcyjną. W wieku przedszkolnym zachodzi przejście od mowy sytuacyjnej do konkretno-wyobrażeniowej. Kształtowanie się abstrakcyjnej warstwy mowy odbywa się w wieku szkolnym (3, s. 64-75).

Istnieją pewne typy sytuacji, które nie tylko w różnym stopniu prowokują dzieci do mówienia, ale także sprzyjają

ujawnianiu się takiej czy innej funkcji poznawczo-językowej. W toku swojego życia dziecko znajduje się kolejno w rozmaitych sytuacjach, z których jedne będą aktualizować warstwę sytuacyjną mowy, inne wzbogacają o składniki konkretno-wyobrażeniowe, a jeszcze inne będą sprzyjać występowaniu warstwy abstrakcyjnej (2, s. 95).

Do uzyskania dobrych rezultatów w pracy dydaktycznej niezbędna jest pogodna atmosfera wychowawcza. Dlatego też główny bodziec rozwoju mowy stanowią: zaufanie do nauczyciela, dobre samopoczucie w zespole klasowym. Zachowanie swoistych form emocjonalnych i bezpośredniej wypowiedzi dziecka oraz nadawanie jej cech coraz lepszej komunikatywności, to główne zadania nauczyciela w pracy nad rozwijaniem umiejętności wypowiedziania się dzieci. Zaleca się w tym celu stosowanie metod aktywizujących dzieci przez pobudzanie przeżyć emocjonalnych, zainteresowań, działania i poszukiwania, a jednocześnie nabywania dobrych nawyków językowych (4, s. 203-206).

Ważnym składnikiem sprawności językowej jest sprawność leksykalna, gdyż od zasobu słownictwa, umiejętności nazywania zjawisk i przedmiotów zależy umiejętność komunikacji. Bogactwo lub ubóstwo leksykalne decyduje o stopniu precyzji wypowiedzi, która odgrywa ważną rolę w procesie porozumiewania się (7, s. 18).

Program wychowania w przedszkolu w zakresie wyrabiania umiejętności komunikatywnego wypowiedziania się i doskonalenia sprawności poznawczych dzieci sześciolatków przewiduje:

1. Stwarzanie sytuacji zachęcających do swobodnych wypowiedzi dzieci.
2. Wzbogacanie słownika dziecka w miarę poznawania środowiska społecznego, przyrodniczego i technicznego, które obejmuje:
 - zachęcanie do używania określeń charakteryzujących cechy przedmiotów, zjawisk oraz stany uczuciowe;
 - poszerzanie zasobu pojęć ogólnych z przyswajaniem odpowiednich określeń;
 - przyzwyczajanie do uściślenia podawanych informacji.
3. Wyrabianie umiejętności poprawnego formułowania wypowiedzi. Sześciolatki powinny:
 - właściwie stosować równoważniki zdań w zależności od sytuacji;

- poprawnie stosować formy fleksyjne wszystkich odmieniających się części mowy;
- posługiwać się spójnikami, przyimkami, przysłówkami i zaimkami względnymi, umożliwiającymi bardziej złożone wypowiedzi;
- poprawnie formułować wypowiedzi w czasie przeszłym i przyszłym;
- poprawnie wymawiać wszystkie głoski i grupy spółgłoskowe (6, s. 78-80).

Natomiast w zakresie nauczania początkowego program formułuje następujące treści programowe do zrealizowania w klasie pierwszej:

- wielozdaniowa, spójna wypowiedź na podstawie ilustracji;
- swobodne wypowiedzi na temat podany przez nauczyciela lub uczniów;
- omawianie treści pojedynczych obrazów na jeden temat;
- ustne opowiadanie na podstawie przeżyć lub historyjki obrazkowej;
- ustne wypowiedzi kilkuzdaniowe;
- kształtowanie umiejętności wyrażania myśli w formie zdania, eliminowanie niespoistych ciągów wypowiedzi, a w tym: wyróżnianie zdań w mowie;
- wdrażanie do poprawnego stosowania w mowie zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie (bez wprowadzania terminów) (5, s. 11-14).

Kształtowanie umiejętności wypowiadania się wymaga zarówno od nauczycieli przedszkoli, jak i klas początkowych znajomości powyższych założeń programowych. W klasie pierwszej bazuje się bowiem na umiejętnościach zdobytych przez dziecko w przedszkolu. Natomiast nauczyciele przedszkola powinni wiedzieć w jakim zakresie dzieci powinny być przygotowane do podjęcia nauki szkolnej.

2. Założenia podjętych badań

Kształcenie i rozwijanie języka dziecka należy do podstawowych zadań edukacyjnych przedszkola oraz szkoły. Możliwe ono jednak będzie do spełnienia wtedy, gdy w procesie nauczania - uczenia się nauczyciel będzie wzbogacał zasób słownikowy dzieci, kształtował umiejętność zastosowania poznawanych słów

do konstruowania komunikatywnych wypowiedzi w praktycznych sytuacjach językowych.

Spełnienie tego obowiązku przez nauczycieli przedszkola i szkoły wymaga od nich znajomości stopnia opanowania języka przez dziecko. Stąd też wypłynął cel podjętych badań, którym jest **określenie poszczególnych komponentów sprawności wypowiedzenia się w mowie dzieci sześć- i siedmioletnich.**

W postępowaniu empirycznym założony cel badań przyjął formę następujących pytań badawczych:

- Jaki jest zasób słownika dzieci sześć- i siedmioletnich?
- Jaki jest poziom umiejętności posługiwania się mową dzieci sześć- i siedmioletnich?

Materiał do analizy zebrałam na drodze sondażu diagnostycznego, który obejmował trzy rodzaje ustnych wypowiedzi dzieci:

- wypowiedź na podstawie pojedynczej ilustracji,
- wypowiedź na podstawie historyjki obrazkowej,
- swobodna wypowiedź na podany temat.

W przypadku grupy sześciolatek wykorzystana została ilustracja *Na wiejskim podwórku* oraz historyjka obrazkowa *Leopienie bałwana*. Natomiast wypowiedź swobodna dotyczyła tematu: *Moja ulubiona zabawka*.

W klasie pierwszej wypowiedzi uczniów zbierane były na podstawie ilustracji *W ogrodzie*, historyjki obrazkowej pt. *Dobry uczynek*, a tematem swobodnej wypowiedzi była *Moja ulubiona bajka*.

Wypowiedzi dzieci nagrywane były na taśmę magnetofonową, następnie zapisywane w oryginalnej wersji i dopiero wówczas poddawane analizie. Poziom umiejętności wypowiedzenia się w mowie oceniany był według skali przedstawionej w tabeli 1.

Tabela 1. Poziom umiejętności wypowiedzenia się dzieci

Poziom umiejętności wypowiedzenia się	Liczba punktów
WYSOKI	12 - 14
DOBRY	9 - 11
ŚREDNI	5 - 8
NISKI	0 - 4

Skala punktowa oceniania poziomu umiejętności wypowiedzania się zawiera następujące wskaźniki poprawności wypowiedzi:

- liczba elementów historyjki obrazkowej lub ilustracji, a w przypadku wypowiedzi swobodnej - liczba użytych zdań;
- forma stylistyczna;
- rodzaje zdań używanych w wypowiedziach;
- bogactwo i precyzja języka oraz styl wypowiedzi.

Wymienione wskaźniki poprawności wypowiedzi otrzymały następujące skale pomiarowe.

Każda ilustracja oraz historyjka obrazkowa została poddana analizie ze względu na liczbę elementów treści w nich występujących. Elementy te powinny się znaleźć w wypowiedziach badanych, aby mogły one zostać uznane za poprawne. Tabela 2. przedstawia skalę pomiarową określającą poziom wypowiedzi w zależności od liczby zawartych w niej elementów.

Tabela 2. Wyodrębnienie elementów historyjki obrazkowej i ilustracji

Punkty	Liczba elementów ilustracji i historyjki obrazkowej			
	<i>Na wiejskim podwórku</i>	<i>W ogrodzie</i>	<i>Lepienie bałwana</i>	<i>Dobry uczynek</i>
0	0 - 4	0 - 4	0 - 3	0 - 4
1	5 - 8	5 - 8	4 - 6	5 - 8
2	9 - 12	9 - 12	7 - 9	9 - 12
3	13 - 16	13 - 16	10 - 12	13 - 16

Liczba zdań użytych w wypowiedzi swobodnej oceniana jest z rozróżnieniem wieku dzieci. Przedstawia to tabela 3.

Tabela 3. Liczba zdań w wypowiedzi swobodnej

Punkty	Liczba zdań w wypowiedzi	
	Sześciolatki	Siedmiolatki
1	2	3
2	3 - 4	4 - 5
3	5 - 6	6 - 7

Formę stylistyczną wypowiedzi oceniano w następujący sposób:

- opowiadanie - 3 pkt
- wypowiedź kilkuzdaniowa - 2 pkt
- potok składniowy - 1 pkt

Rodzaje zdań używanych w wypowiedziach:

- zdanie pojedyncze - 1 pkt
- zdanie złożone - 2 pkt

Bogactwo i precyzja języka oraz styl wypowiedzi oceniane były w następujący sposób:

Bogactwo słownictwa: Powtórzenia wyrazów w wypowiedzi:

- bogate - 3 pkt	- brak - 3 pkt
- poprawne - 2 pkt	- sporadycznie - 2 pkt
- ubogie - 1 pkt	- często - 1 pkt
	- w każdym zdaniu - 0 pkt

3. Poziom umiejętności wypowiadania się dzieci w świetle badań

Analiza wyników badań pozwoliła na określenie poziomu umiejętności wypowiadania się w mowie dzieci sześć- i siedmioletnich. Pierwsza część tego rozdziału poświęcona jest ilościowej analizie otrzymanych rezultatów, w drugiej dokonam analizy jakościowej. W tabeli 4. przedstawiam zestawienie wyników uzyskanych przez dzieci sześciolatnie.

Tabela 4. Poziom umiejętności wypowiadania się w mowie dzieci sześciolatnie

Poziom umiejętności wypow. się	Ilustracja	Historyjka obrazkowa	Wypowiedź swobodna
	%	%	%
wysoki	-	-	-
dobry	31	9	38
średni	31	73	38
niski	38	18	24

Z danych zgromadzonych w tabeli 4. wynika, że we wszystkich trzech rodzajach wypowiedzi dzieci sześciolatnie nie zdo-

ły uzyskać poziomu wysokiego. W zakresie wypowiedzi swobodnej oraz wypowiedzi dotyczącej ilustracji badani uzyskali zbliżone rezultaty. Na poziomie dobrym dzieci otrzymały tam bowiem odpowiednio 38 % i 31 %. Podobnie zbieżne są wyniki w zakresie dwóch pozostałych poziomów. Wypowiedź na podstawie historyjki obrazkowej sprawiła dzieciom nieco więcej kłopotów. Mimo tego, że mniej badanych (w porównaniu z ilustracją i wypowiedzią swobodną) uplasowało się na poziomie niskim, to jedynie 9 % dzieci uzyskało poziom dobry).

Nieco korzystniej prezentują się wyniki uzyskane w grupie dzieci siedmioletnich. Tabela 5. zawiera procentowe zestawienie otrzymanych w klasie pierwszej wyników.

Tabela 5. Poziom umiejętności wypowiadania się w mowie dzieci siedmioletnich

Poziom umiejętności wypow. się	Ilustracja	Historyjka obrazkowa	Wypowiedź swobodna
	%	%	%
wysoki	-	13	16
dobry	21	60	16
średni	74	27	68
niski	5	-	-

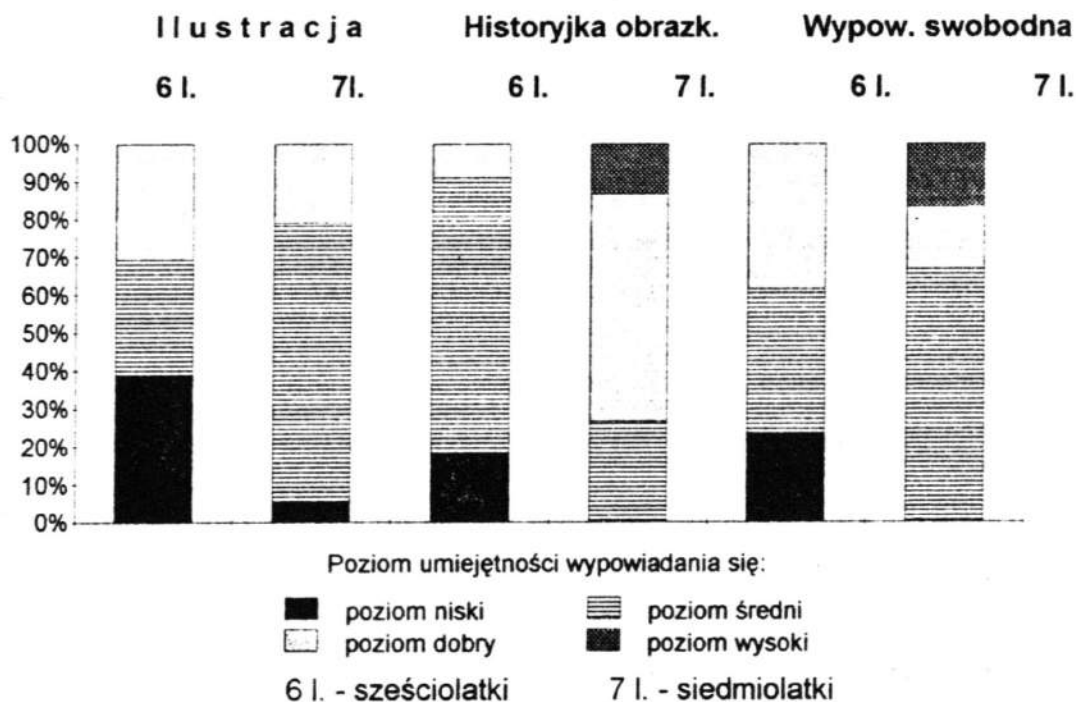
Jak wynika z przedstawionych danych najczęściej problemów sprawiła dzieciom siedmioletnim wypowiedź dotycząca ilustracji. Żaden uczeń nie uzyskał bowiem tutaj poziomu wysokiego, a znalazło się też 5 % uczniów, których wypowiedź oceniono na poziomie niskim. Poziomu niskiego nie zanotowałam natomiast w przypadku wypowiedzi dotyczącej historyjki obrazkowej oraz wypowiedzi swobodnej. W zakresie tych dwu rodzajów wypowiedzi wystąpił poziom wysoki, który uzyskało odpowiednio 16 % i 13 % uczniów klasy pierwszej.

Porównanie poziomu umiejętności wypowiadania się dzieci sześć- i siedmioletnich ułatwi graficzne przedstawienie uzyskanych wyników. Ukazuje je histogram 1.

Przedstawione na histogramie wyniki badań wyraźnie wskazują, że uczniowie klasy pierwszej uzyskali korzystniejsze wyniki podczas badania umiejętności wypowiadania się w mowie. Jest tak w przypadku wszystkich trzech rodzajów wypowiedzi.

Przedstawione rezultaty obrazują jednak, że zarówno dzieci sześciolatnie, jak i uczniowie klasy pierwszej, mają spore trudności w ustnym wypowiedzianiu się. Poziom wysoki umiejętności wypowiedzianiu się uzyskało bowiem niewiele badanych.

W otrzymanych rezultatach dominują poziomy średnie. Potwierdza to analiza jakościowa uzyskanych wypowiedzi dzieci sześci- i siedmioletnich, która przedstawiona będzie poniżej.

Histogram 1. Porównanie poziomu umiejętności wypowiedzianiu się dzieci sześci- i siedmioletnich

Jedną z właściwości mowy dzieci sześci- i siedmioletnich jest stosowanie przez nie błędnego szyku wyrazów w zdaniu. Potwierdza to fragment wypowiedzi siedmioletniego Jacka na temat ilustracji:

"Ja ... ja tu widzę jak chłopak zrywa jabłka i w koszyku układa je..."

Również sześciolatnia Paulina popełniła ten błąd w wypowiedzi dotyczącej historyjki obrazkowej:

"Lepią bałwana. Jedno stoi na ... i sankach. Piesek chce lecieć, a chłopczyk się przewrócił z bałwankiem. I dalej spadli z sanek i na bałwanku leżeli".

Dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym stosują także w swych wypowiedziach pauzy i wtręty. Oto przykład wypowiedzi swobodnej sześciolatniego Łukasza:

"Moją ulubioną zabawką jest pistolet. Lubię się ją bawić z braćmi i jak ... ten ... i jak się przestaniemy bawić, to ..., to je kładziemy z powrotem".

Dzieci siedmioletnie częściej używały wtrętu "yy". Najbardziej widoczne są one w wypowiedzi Darka - ucznia pierwszej klasy:

"Jest ... yy ... zielona trawka, ...yy... Pani ... dziewczynka zrywa seler ...yy..., jest ...yy... jak pani nosi śliwki ...yy... Niektórzy gdzieś tam zanosą. Jeden pan wchodzi na górę, bo tam chłopczyk zbiera jabłka ...yy... Pan kopie, tam robi krzaczek nowy. Teraz ...yy... ten ... pani taka przychodzi i bierze ...yy... do domu".

W wypowiedzi sześciolatniej Pauliny na temat historyjki obrazkowej widoczne są długie pauzy, które zakłócają płynność wypowiedzi:

"Jest piesek ..., bałwanka dzieci lepia, domy stoja, choinki ..., drzewa, płot ..., szopka stoi... Bałwanek się przewraca ... Dzieci też się przewracają. Tato chyba woła dzieci do domu ... Tu cały bałwan się całkiem przewrócił. Chłopczyk spadł z sanek ...".

Jednak najbardziej wyczuwalne są pauzy w wypowiedzi siedmioletka - Krzysia, opowiadającego o ilustracji:

"Ja na tym obrazku widzę..., że chłopiec jest na drzewie ... jak zbiera jabłka ... do koszyka ..., a tata jego ... wchodzi ... i daje mu inny koszyk ..., i mama ... chłopca siedzi na ... na taborecie ... i wrzuca ... do koszyka jabłka ... Ciocia ... nosi ... wiaderko, jeden koszyk ze śliwkami ... a pan ... kopie ... drzewko ..., a dziewczynka zbiera porę ..., płotek jest ... i to wszystko".

Ponadto cechą charakterystyczną mowy dzieci sześciolletnich jest duża liczba rzeczowników zdrobniałych. Jednakże te zdrobnienia pojawiły się także u siedmiolatków.

Ula lat 6:

"Dzieci lepią bałwanka. Jeden chłopczyk stoi na sankach. Piesek siedzi. Domek. Choinki i domy. Spada bałwan, chłopczyk się o mało nie spadł, a piesek sanki poruszył. I tu jeden chłopczyk spadł z bałwanka, a drugi prawie spadł, a piesek się odchylił i się popatrzył na chłopców. Tu jest, jest dziadek, dom, drzewa i choinki".

Ewa lat 7:

"Ja widzę jak, jak chłopczyk zrywa jabłka i wsadza je do kosza ...yy..., widzę jeszcze jak rosną kwiatki w ogródku ... yy..., jak dziewczynka zbiera pory ...yy... kolorowe koszyczki są ... a ... różne owoce w tych koszyczkach, jeszcze widzę panią, która wrzuca te jabłuszka do koszyczków, i widzę jeszcze dwóch panów, którzy ...yy... coś tam kopią, ...y... sadzą drzewko ... Widzę jeszcze ...jak; jak ... pani chyba te koszyczki bierze do domu ... i koniec".

Poza tym w wypowiedziach występuje spora liczba powtórzeń, co powoduje rozwlekłość wypowiedzi. Świadczy o tym wypowiedź swobodna uczennicy Eweliny:

"Moją ulubioną bajką jest "Piękna i Bestia", bo ... tam jest, że ...yy... na początku jak ... przyszła ... stara pani ... do zamku i przyszła stara pani do zamku ... i powiedziała żeby się, i spytała się królewicza czy może się schronić ... A gdy królewicz nie pozwolił, no to ...y... zapukała jeszcze raz i mu dała ...yy... różę ...y... A gdy królewicz powiedział jej jeszcze raz, że nie może się schronić, to ta pani stara się zmieniła w piękną dziewczynę i królewicz błagał ją, żeby ją, żeby ją powstrzymać, ale było za późno".

Inną właściwością mowy dzieci sześciolletnich i siedmiolletnich są popełniane przez nie błędy w wymawianiu końcówek, w których występują samogłoski nosowe.

Nadużywanie spójnika "i" świadczy o ubogim zasobie spójników. Jest to również cecha mowy dzieci zaobserwowana w trakcie przeprowadzonych badań. Wypowiedź swobodna siedmiolletniej Małgosi jest tego świadectwem:

"Moim najlepszym filmem jest "Fantagirol". Mi się najlepiej podobało jak na początku filmu ona uciekła z zamku, bo najpierw była mała i strzelała w lalki swoich starszych sióstr. Miała procę i jej tata kazał dać pracę i ... żeby ona została w lochu. No i jak ona już dorosła ją dopiero wyjęli z tego lochu. Bo tato powiedział, że ...yy... żeby ona jego przeprosiła. A ona powiedziała: <<Nie mama za co! Wolałabym być w towarzystwie mysz, a nie ... w waszym>> No i uciekła z zamku i jak uciekła z zamku to spotkała białą królową ... i ...yy... później poznała, że wszystko jest żywe, kamienie rzucała do wody i ...yy...y... jeden kamień powiedział jej: <<Nie rzucaj mnie do wody, bo się utopię>>. A następnie jak się ... potknęła i upadła ... i wpadła w wielki dół to ją drzewa, korzenie złapały no i ją uratowały".

Analizując wypowiedzi wszystkich dzieci zarówno sześciolatków i siedmioletnich, można stwierdzić, że ilustracja sprawiła najwięcej kłopotów, ponieważ zamiast porządkować tok wypowiedzi, często jest przyczyną dezorganizacji i przypadkowego wylizania spostrzeganych elementów. Dotyczy to siedmiolatek. Jednak po przeprowadzeniu badań okazało się, że ilustracja w największym stopniu utrudniła wypowiedź sześciolatkom, gdyż w tej grupie aż 38 % dzieci uzyskało poziom niski.

Analiza wypowiedzi potwierdziła, że właściwości mowy dzieci przedstawione w literaturze występują rzeczywiście w mowie sześciolatków i siedmiolatek.

4. Spostrzeżenia i wnioski z badań

Badania umiejętności wywiadania się w mowie przeprowadzone zostały wśród dzieci sześciolatków i siedmioletnich. Miały one na celu ustalenie właściwości wypowiedzi dzieci w zakresie trzech różnych rodzajów: wypowiedzi na podstawie ilustracji, na podstawie historyjki obrazkowej oraz wypowiedzi swobodnej. W wyniku analizy otrzymanych wyników nasunęły się następujące spostrzeżenia:

1. Najwięcej trudności sprawiły dzieciom zarówno sześciolatków i siedmioletnim wypowiedzi na temat ilustracji. Badani nie opowiadali sytuacji zauważonych na obrazku, a jedynie wymieniali poszczególne elementy zaobserwowane na ilustracjach.

2. W grupie dzieci sześcioletnich nie wystąpił w żadnym typie wypowiedzi poziom wysoki, który zauważalny był u uczniów klasy pierwszej, w przypadku badań dotyczących wypowiedzi swobodnej i opowiadania na temat historyjki obrazkowej.

3. Właściwości mowy dzieci sześci- i siedmioletnich, które podaje literatura przedmiotu (4), dały się zauważyć również w przypadku moich badań. W wypowiedziach dzieci można było zauważyć:

- błędny szyk wyrazów w zdaniu;
- wtręty i pauzy w wypowiedziach;
- duża liczba zdrobniałych rzeczowników;
- błędy w wymawianiu końcówek, w których występują samogłoski nosowe;
- nadużywanie spójnika "i";
- używanie nieodpowiednich słów do wyrażania myśli.

Zebrany i przeanalizowany materiał faktograficzny wskazuje na dość niski poziom umiejętności wypowiadania się w mowie. Należałoby zastanowić się nad przyczynami takiego stanu. Z pewnością jedną z przyczyn jest zbyt mała ilość ćwiczeń prowadzonych z dziećmi sześci- i siedmioletnimi w zakresie ustnego wypowiadania się. Takie ćwiczenia wymagają starannego przygotowania językowego, a więc dużej ilości ćwiczeń słownikowych, frazeologicznych i stylistycznych, prowadzonych systematycznie, a nie jedynie "przy okazji".

Otrzymane rezultaty i ich analiza wykazała, że dzieci objęte badaniem nie mają jeszcze rozwiniętej umiejętności wypowiadania się w mowie na takim poziomie, jak należałoby oczekiwać. Postępy w uczeniu się powinny jednakże polegać nie tylko na utrwalaniu wiadomości, ale przede wszystkim na podniesieniu ich poziomu treściowego. Zaprezentowana analiza rezultatów badań potwierdziła, że wyniki rzeczywiście osiągnane nie odpowiadają prawie nigdy wynikom zamierzonym czy oczekiwanym w zakresie jakiejś umiejętności. Poziom uczenia oceniany jest jednak nie tylko ze względu na końcowy wynik, ale również ze względu na drogi prowadzące do osiągnięcia tego wyniku. Poszukiwanie odpowiednich strategii, najbardziej optymalnych i skutecznych dróg dochodzenia do biegłości w zakresie umiejętności wypowiadania się, powinno być przedmiotem zainteresowania wszystkich nauczycieli zarówno przedszkola, jak i szkoły. Jedynie bowiem współpraca między nauczaniem prowadzonym w przedszkolu

a późniejszą pracą w początkowych klasach szkoły może doprowadzić do ukształtowania dorosłego, w pełni sprawnego mówcy, posługującego się poprawnym i zrozumiałym dla otoczenia językiem.

BIBLIOGRAFIA

- (1) Jędruszczak M.: Mowa sytuacyjna i mowa gestów a wzbogacanie słownictwa uczniów. "Życie Szkoły" 1992 nr 4.
- (2) Jurkowski A.: Ontogeneza mowy i myślenia. Warszawa 1986.
- (3) Kowalski S.: Rozwój mowy i myślenia dziecka. Warszawa 1962.
- (4) Mystkowska H.: Właściwości mowy dziecka sześciu- siedmioletniego. Warszawa 1970.
- (5) Program nauczania początkowego. Klasy I-III. Warszawa 1992.
- (6) Program wychowania w przedszkolu. Warszawa 1992.
- (7) Słodowik-Rycaj E.: Sprawność słownikowa dzieci sześciu-letnich. "Wychowanie w Przedszkolu" 1987 nr 7-8.